

Havlovy hry mluví dnes zajímavěji než za totality

Břetislav Rychlík (1958)

Režisér, dokumentarista, publicista, pedagog, herec a scenárista. Jako herec působil v divadlech ve Zlíně, Uherském Hradišti či v Mostě. Coby divadelní režisér je zejména spjatý s brněnským HaDivadlem, dále s Husou na provázku či Divadlem Archa v Praze. V roce 1993 obdržel novinářskou Cenu křepelek. Věnuje se i dokumentární tvorbě, významný je například jeho cyklus Intolerance?, série Případ pro ombudsmana, dále filmy Ó, ty čemý ptáčku, Jeden rok, Kamenolom Boží nebo například Černá srdce. S Východočeským divadlem spolupracoval již potřetí. Před Zahradní slavností zde uvedl Konec masopustu (2016) a Kalibův zločin (2017).

du mnoho let různé kádrové těžkosti: nedostal se ani na střední školu, na vysokou školu humanitního zaměření se hlásil sedmkrát a sedmkrát nebyl pro svůj původ přijat. Dnes známe milionáře, mnohé bývalé komunisty a estébáky, kteří ke svému majetku přišli tak, že ho ukradli.

Máte pocit, že se Havel na tuzemských jevištích hraje omezeně svým významu a originalitě? Třeba Východočeské divadlo ho dosud mělo na repertoáru pouze jednou, a to v roce 1965, kdy se zde se uvádělo Vyrozumění.

Nevím. Myslím, že to pramení ze strachu divadel v domnění, že Havel je nesrozumitelný, ale to není pravda. Divadla ho neumí moc vycizelit. Přistupují k němu pietně, což by ho ne bavilo. Havel měl mimořádný divadelní čich, uměl výborně stavět situace. My jako HaDivadlo jsme ho v době, kdy už se po roce 1989 jeho hry mohly uvádět, nehráli. Uvedli jsme ho rok před převratem spolu s Husou na provázku pod jménem Petra Oslzého jako součást scénického časopisu Rozrzdil (1/88 O demokracii). Režim tehdy šel, ale STB na autora nepřišla. Po listopadu nastala krátká konjunktura, všichni bývalí komunisté začali v divadle Havela devětno hrát, máh dala filozofa Ladislava Klíma a jeho Lidskou tragikomedií. Víím, že řada divadel ho pak nechtěla hrát v době, kdy byl prezidentem, protože by to prý mohlo vypadat, že mu lezou do zadku. To si Havel jako autor vůbec nezasloužil.

A v současné době?

Jsem rád, že mě pardubické divadlo vyzvalo, abych tady nějakou Václavovu hru režíroval, a shodli jsme se na tomto titulu. Doba je politicky odporná a hnusná, Havel je v tomto případě výborný dramaturgický tah. Jeho texty mají hodnotu, jako klasická díla, nadčasová, k tomu dnešku pro mne hlubvě zajímavější než za totality. Mají mnoho podob, valeriá a možnosti vykladů, v tomhle smyslu se docela divím, že se divadla moc nehrají. Jsem přesvědčen, že deset let po Havlově smrti je obrovská šance nachezvat v něm svá témata. Ale mimo divadlo - zcela ubožácké mi přijde, když slyším výsměšný pojem pravdoláskaři. Na to mám jednoduchou teorii, vždycky když někdo takto něčeho označí, se ptám: „A vy jste se nenarodili z lásky vašich rodičů? Rodiče vás nevychovali v pravdě?“ A to, že máme na Hradě prezidentem soudy usvědčeného lhaře, který degraduje heslo na prezidentské standartě, neznamená, že se k hodnotám, které nás přesahují, nemáme upínat a nemáme se snažit tak žít. Nicota, která ovládá v pojetí Huga Pludka ze Zahradní slavnosti plácnutost, nesmí zvířezít.

Břetislav Rychlík O víkendou byla poprvé k vidění jeho inscenace hry Václava Havla Zahradní slavnost. Vedení Východočeského divadla původně režisérovi nabídlo k nastudování Havlovu Asanaci. Tu Rychlík odmítl s tím, že už jí režíroval na Ukrajině a podruhé jí v krátké době dělat nechce. Foto: archiv VČD

Již potřetí se do Pardubic vrátil režisér Břetislav Rychlík. Tentokrát ve Východočeském divadle připravil Zahradní slavnost Václava Havla. Svou premiéru měla hra o víkendou.

Gabriela Gregorová
redaktorka MF DNES

PARDUBICE Když herci začínají s Břetislavem Rychlíkem zkoušet, mohou si být jisti, že první setkání nad textem bude zvláštní. V případě inscenace Konec masopustu je režisér vzal do Hlinska na obhlídku masek, při Kalibův zločinu do krajiny Karla Václava Raisa na Zvičnu. „Tedy jsem plánoval, že pojedeme do pražského Divadla Na Zábřadli, kde měla Zahradní slavnost v roce 1963 světovou premiéru a kam jsem chtěl nyní pozvat i svou přítelkyni Marii Málkovou. Je jednou z živějších postav tehdejší premiéry a byla manželkou Jana Grossmana, dramaturga, uměleckého šéfa a režiséra Na Zábřadli. Byl to totiž Grossman, kdo Havla získal jako autora a přesvědčil ho, aby hru napsal. Vedl její dramaturgický, text hry prošel mnoha stadii. Kvůli covidu to ale nevyšlo,“ řekl Břetislav Rychlík.

Nakolik je hra stará téměř šedesát let aktuální v roce 2021?

Havel je jeden z průkopníků absurdního dramatu u nás, ale současně je nutné říct, že jeho hry jsou nesmírně vtipné. Kdyby tam ten humor nebyl, byly by podstatně ochuzené. Pokud je autor inteligentní, tak nasvětluje lidské situace, které jsou směšné, takovým světlem, že pak je text nadčasově vtipný a funguje v každé době a pro každou generaci. Havlovy hry komunisté zakazovali, báli se jich, zrušné a špatně je interpretovali, Havla pronásledovali a zavírali. A přitom nejsou vázány na dobu svého vzniku a dokonce ani na společenské poměry, ale jsou to hry nahlížející na obecné lidské situace, krizi lidství. Konkrétně Zahradní slavnost je výjimečná i svými odkazy na věci, které Havla

inspirovaly a bavily. K divadlu ho přivedl rodinný přítel Jan Werich, když ho zaměstnal, proto v ní můžeme spatřit velký odkaz na dialogy Voskovce a Wericha na forbině, nesmírně vtipné slovní hříčky, odkaz na kabaretní výstupy, dadaistický humor.

Jaký je hlavní hrdina hry Hugo Pludek? Na mě zpočátku působí trochu jako nouma. Rodiče ho postrkují životem, snaží se mu zajistit kariéru přes vlivného známého...

Máte pravdu, je to podobné pohádce o českém Honzovi, který jde do světa, aby se vzdělal. A pak se vrátí domů, mluví latinsky - „sudkulatý, rystupije, tujekára, tenturyje“. Opakuje, co kde cestou zaslechl. Zahradní slavnost je příběh člověka, který hraje šachy sám se sebou tak, aby nikdy úplně nevyhrál a ani neprohrál. Nemá na nic názor, jen přijímá myšlenky jiných. Mám rád Dürrenmattovu tezi - příběh je tehdy domyšlen, je-li domyšlen do svých nejhorších důsledků. Je fakt, že tak to u Zahradní slavnosti zcela není, ale hra má i přesto desítky závěr. Honza, respektive tedy Hugo odejde do světa, vrátí se domů, ale rodiče ho nepoznají a on je nebezpečný nejen svému okolí, ale i sám sobě. Ve své vnitřní prázdnotě ovládá fráze tak mistrně, že je schopen naplnit je čímkoli. Znovu budu opakovat, že Zahradní slavnost má výborný humor, který ale není tak absurdní, jak by se mohlo zdát. Absurdita spíš spočívá ve smyslu lidské existence. Každý, kdo je trochu přemýšlivý a dívá se na vlastní život, tak si musí přiznat, že život je velmi absurdní. Havel byl obviněn, že vidí svět negativně, ale vždycky říkal, že povinností divadla je ukázat člověka v nějaké krizové situaci. Tím, že zobrazíte člověka v mezích limitech jeho lidství, zároveň nabídnete šanci, jak žít. A v tom je ta naděje.

Přiznám se, že pro mě poselství hry nadějně moc nevycházelo. Vyplnu mi, že abych něco znamenala, musím se stát nikým, ztratit jméno, totožnost, být bez odpovědnosti za vše, co udělám...

A podivíte se, jak daleko to s tímhle někteří dotáhli v české politice! To je prostě téma dnešní politiky a politiků. Téma lidí, kteří jsou proev-

ropští a protievropští, proručí a protiručí, protikorupční a současně jsou sami korupčníky. Národ ohlupují a vítězí populisté. Lidé, kteří občanům všechno naslibují a nestydí se lhát. Pracují cynicky se strachem občanů, podsouvají či vytvářejí dojem, že lidé jsou ohroženi a oni jsou těmi, kdo je spásí tu před imigranty, tu před Sudeťáky, tu před zlou Evropou... A Havel už v sedmdesátých letech říkal, že kdo si hraje se ohněm, musí počítat s tím, že požár, který zažehne, spálí i jeho. A to za jedno z poselství hry považuji já - zahrávání si s ohněm a jeho důsledky.

Když jste mluvil o zrušném inter-pretaci hry, uveďte příklad?

Zmíním Sávu Šabouka, doktora věd. Tento bývalý lampašák a zřejmě celoživotní podvodník byl až do listopadu 1989 hlavním marxistickým estetikem v Akademii věd. Byl to on, kdo svými bludy určoval kulturní kánon. A v jedné blábolivé studii v normalizačním Československém rozhlasu rozebíral Zahradní slavnost. Otec hlavního hrdiny ve hře rád akcentuje postavu Jaroše. Pokud chce zdůraznit, jak má něco správně vypadat a jak se má správně žít, ukáže to na Jarošovi. Řekne třeba: „Jaroš chtěl být zlatníkem a byl.“ A tento Sáva Šabouk tvrdil, že Jaroš je vlastně Lenin. Ulanov - Lenin si své jméno revolucionáře zvolil podle řeky, Leny, kde se těžilo zlato. Takže když v textu zazní, že Jaroš chtěl být zlatníkem, podle Šabouka se jedná o útok na Lenina a socialismus i na hrdinu Sovětského svazu u kapitána Otakara Jaroše. Přitom u nás na Slovácku se Jaroš říká Jarošslava, přitom Lenin bojoval za uskutečňování ideálů komunismu, kde by nebylo vykořisťování člověka člověkem. Zkrátka, totální blábol marxistického esteta. Tak to by nemyslel ani Jára Cimrman. Kdyby to ovšem nebylo tak desítky v důsledcích. Dnes by Sáva Šabouk nejspíš byl zvolen poslancem SPD, KSCM a ANO v čele s pardubickým

poslancem Kolovratníkem do Rady ČT.

Zůstaneme ještě u těch dadaistických hříček otce Pludka. Ve hře jich je plno, mají své místo. Navíc k nim přidejme ještě bezpočet pokroucených a na první poslech nesmyslných frází, které tvoří hru. Dá se do takto sevřeného textu vůbec dramaturgicky zasahovat?

Něco občas škrtnout se musí vždycky. Ale Havel sám byl na takové záležitosti dost háklivý. Jeho hry jsou precizně vystavěny a vycizelovány. Vymyslel jsem teď takový drobný prolog a epilóg, který ale velmi přisně vychází z Havla. To vše je věc výkladu, jak říkal Jan Grossman - text je materiál, který je třeba vyloučit. V ukrajinském národním divadle jsem dělal Havlovu Asanaci a taky jsem vlastně jen drobně škrtal. Havel ji napsal jako reakci na osmašedesátý rok a na normalizaci. Já jsem ji ve výkladu posunul na ukrajinské poměry a na zklamání z jejich pomerancové revoluce.

Byl jste Havlovův přítel, vnímáte v jeho textech na první dobrou něco, co třeba já, která jej znám pouze zprostředkovaně, musím dlouze hledat nebo nevidím?

Když pomínu jeho alter ego Ferdinanda Vaňka, který je v několika kulisách, tak v řadě pozdějších her vidím ve figurách naše kamarády, jeho různé milény... Vidím jeho humor, názory na život, osobní stigmata. Jasně, že hlavně v Largu desolatu je to postava disidenta, kterou Havel nahlíží s velkou sebeironií. U Zahradní slavnosti je to ale trochu složitější. Tam se totiž vede polemika, jestli se Havel neinspiroval povídkou Ivana Vyskočila. Popíral to a já myslím, že není důvod mu nevěřit. Byl velice osobitým autorem, jehož dílo drží pohromadě velice kompaktně. V Zahradní slavnosti občas probleskují absurdity, které mladému Havlovi ztěžovaly život. Otec Pludek třeba říká, že je symem chudého rolníka, který měl šest dětí a má pět chudých prastrýčků. To je reakce na absurditu třídního boje a na vytváření falešného třídního původu. O Havlovi pořad psali jako o milionářském synkovi. Přitom jeho otec byl podnikatel, a když stavěl terasy na Barrandově, půjčil si a zadlužil se, šel do rizika. Václav Havel měl kvůli svému půvo-